

Venäjän turvallisuusaloite

Venäjän lanseerasi runsas vuosi sitten uuden eurooppalaisen turvallisuusaloitteen, jonka saama vastaanotto lännessä oli jokseenkin nuiva. Sen tulkittiin pyrkivän hajottamaan Naton tai vähintäänkin heikentämään sitä. Aloitetta kritisoitiin myös epämääräisyydestä ja epäiltiin, etteivät venäläiset taida itsekään tietää tarkkaan mitä haluavat. Alkuun aloitteesta ei ollut myöskään kirjallista versiota, mikä ylläpiti spekulointia ja epäilyksiä sen tarkoitusperistä.

Viimein marraskuun 29. päivä presidentti Dmitri Medvedev julkaisi kuitenkin luonnoksen keskusteltavaksi. Se ja ulkoministeri Sergei Lavrovin kommentit kertovat jo aika paljon siitä mihin Venäjä pyrkii.

Johtoajatuksena on rakentaa uusi turvallisuusarkkitehtuuri YK:n ja sen turvallisuusneuvoston asemaan ainoana legitimiinä kansainvälisenä organisaationa, jolla on oikeus päättää voimatoimista suvereenia valtiota vastaan. Sopimustekstissä mainitaan YK:n peruskirjan määräykset, julistus YK:n peruskirjan mukaisista valtioiden välisistä ystävällisistä suhteista ja yhteistyöhön liittyvistä kansainvälisen oikeuden periaatteista (1970), ETYK:n Helsingin päätösasiakirja (1975) ja ETYJ:n hyväksymä Euroopan turvallisuuden peruskirja (1999).

Venäjän perustaa ehdotuksensa toisen maailmansodan jälkeen syntyneeseen periaatteeseen kansallisvaltioiden suvereenisuuden kunnioittamisesta ja YK:n keskeisestä asemasta. Aloite palauttaisi turvallisuusneuvostolle sen monopolin, jonka Naton ja EU:n muutamia vuosia sitten tekemät päätökset sotilaallisten ”rauhanturvaoperaatioiden” toteuttamisesta myös ilman YK:n turvallisuusneuvoston siunausta ovat kumonnet.

Tämän kaiken tarkoituksen on muuttaa Neuvostoliiton romahduksen ja Naton itälaajentumisen jälkeen Venäjälle epäedulliseksi kääntynyt sotilaspoliittinen asetelma. Venäjän näkökulmasta merkittävät sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvät kysymykset päätetään nyt Naton ja EU:n piirissä. Niiden päätöksentekoon sillä taas ei ole sanansijaa. Siksi ei olekaan kummallista, että sen aloitteen peruselementteihin sisältyy pari lännen jo valmiiksi hylkimää ajatusta. Ensimmäinen niistä on mainittu YK:n turvallisuusneuvoston aseman palauttaminen ennalleen. Toinen on Naton puolustusvelvoitteen ja sen jäsenten ensisijaista turvallisuutta tuottavan roolin korvaaminen uuteen sopimukseen kuuluvien valtioiden ja yhteisöjen keskinäisellä ja ensisijaisella turvallisuussitoumuksella.

Molemmat seikat heikentäisivät Naton nykyistä hegemoniaa. On sanomattakin selvä, että Nato-maat eivät ole monestakaan syystä kovin halukkaita päästämään Venäjää mukaan päättämään niiden yksioikeutena tähän asti olleista kysymyksistä. Toisella puolen arviota painaa taas lännen tarve sitoa Venäjä tuottamaan kansainvälistä vakautta ja turvallisuutta.

YK:n turvallisuusneuvoston aseman palauttaminen maailmanpolitiikan keskiöön toisi sen pysyvänä jäsenenä olevan Venäjän takaisin ydintoimijan roolin. Sama koskee luonnollisesti myös muita pysyviä jäseniä: Kiinaa, Ranskaa ja Englantia. Yhdysvaltojen osalta kysymys on lähinnä sen arvioimisesta, kuinka paljon se arvioi tarvitsevansa muita omien tavoitteittensa toteuttamiseen.

Venäjä on yrittänyt aktiivisesti kumota kriittikkä siittä, että sen aloite suuntautuisi Natoa

vastaan. Sen mukaan kyse ei ole ketään vastaan suunnatusta aloitteesta, vaan yhteisen Vancouverista Vladivostokiin ulottuvan euro-atlanttisen turvallisuuden tuottamisesta, jota ei voi toteuttaa ilman Venäjän osallistumista siihen. Näyttää myös siltä, että Venäjä on pyrkinyt luomaan pariteettiasetelman Naton ja EU:n suhteen. Venäjän ehdotuksessa Natoa vastaa Venäjän johtama, vuonna 2003 perustettu Kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestö ja Euroopan unionia hajonneen Neuvostoliiton perilliseksi syntynyt Itsenäisten valtioiden yhteisö IVY. Näiden neljän järjestön ja yksittäisten valtioiden lisäksi sopimuksen piiriin kuuluisi myös ETYJ.

Venäjä ”imitoi” asetelmaa, jossa se voi tuoda neuvottelupöytään läntistä blokkia vastaavan repertuaarin ”itäisen blokin” kansainvälisiä järjestöjä. Osoittaisi silti kyvyttömyyttä lukea Venäjän politiikkaa jos kuvittelemme, että Venäjän ehdotus johtuisi sen epärealistisesta tilannetajusta. Usein kuulee myös väitettävän, että Venäjä pyrkii toimimaan kuin muinainen suurvalta Neuvostoliitto, ja että se tuntee yhä haamukipuja amputoiduissa jäsenissään. Varmasti myös näin, erityisesti kansan keskuudessa ja usein myös poliitikkojen kansaa kosiskelevassa retoriikassa, mutta vähemmän siitä on kuitenkin ollut merkkejä Venäjän toteuttamassa ulkopoliitikassa.

Venäjä on yhä eurooppalainen, Aasian puolelle Uralin taakse levittäytyvä suurvalta, jolla on intressi vaikuttaa maailman kehitykseen vähintäänkin siinä missä muillakin Euroopan valtioilla. Hyvä esimerkki on Venäjän rooli Lähi-idässä, jossa se on tärkeä peluri Iranin vastaisista pakotteista puhuttaessa. Venäjän julkituomiin erityisintresseihin taas kuuluvat entisen Neuvostoliiton alueen valtiot. Ne muodostavat yhä toisiinsa sidotun talousalueen, energia- ja liikenneinfrastruktuurin ja turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden. Myös ihmisten valtiorajat ylittävät sukulaisuus- ja ystävyysuhteet ovat tiiviit ja suuri määrä, miljoonia venäjänkielisiä ja myös Venäjän passin omaavia asuu tällä alueella. Se tarjoaa Venäjälle oivallisen tilaisuuden käyttää ns. pehmeitä vaikuttamiskeinoja lähialueillaan

ilman, että sen tarvitsee turvautua suoraan voimapolitiikkaan.

Mitä sitten tulee kovaan turvallisuuteen, Venäjä ei ole sopijapuolena euro-atlanttisella tai edes eurooppalaisella tasolla. Niistä se on syrjässä enemmän kuin kertaakaan sitten toisen maailmansodan. Siksi Venäjän aloite on ymmärrettävä sekä sen omien intressien lähtökohdista että myös laajemmassa mielessä siinä tapauksessa, että uskomme vakauden ja turvallisuuden edellyttävän kaikkien alueen toimijoiden mukana oloa turvallisuuden tuottamisessa. Toinen asia sitten on tietenkin mahdollisen sopimuksen sisältö.

Venäjä on kuitenkin yhä ydinasesupervalta, joka käy neuvotteluja Yhdysvaltojen kanssa juuri umpeutuneen strategisten aseiden rajoitussopimus START I jatkosta ja Naton kanssa tavanomaisia aseita koskevasta TAE-sopimuksesta. Askel Venäjän yrityksissä löytää yhteisiä intressejä lännen kanssa on myös Nato-Venäjä neuvostossa äskettäin sovittu päätös kartoittaa yhteiset turvallisuushaasteet, joista on mainittu erikseen mm. Afganistan. Venäjä sallii myös Naton tarvitsemien tarvikkeiden kuljetuksen alueensa läpi Uzbekistanin kautta Afganistaniin. Myös Iranin politiikassa Venäjä ja USA hakevat yhteistä kieltä. Onkin nähtävissä, että Venäjä rakentaa laajalla skaalalla asemaansa. Pelivaraa antaa se, että sillä on sekä yhteisiä että erillisiä intressejä ei vain lännen, vaan myös uusien noussevien valtioiden, kuten Kiina, Intia, Brasilia ja Indonesia, kanssa.

9.12.2009

Markku Kangaspuro